

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата педагогічних наук,
доцента Ганни Іванівни Реґо

про дисертацію **Деленко Валентини Богданівни**

«Українська дитяча література як засіб виховання толерантності у дітей дошкільного віку (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

З метою здійснення експертизи дисертації Деленко Валентини Богданівни нами було проаналізовано її зміст, а також анотацію й основні наукові праці. Узагальнені результати викладено у наступних положеннях.

Актуальність теми дослідження та її зв'язок із планами відповідних галузей науки. Зміни, які відбуваються в Україні, ставлять вищі вимоги до людської спільноти, до нових форм співіснування у сьогоденному соціумі. Разом з цим, в закладах освіти відмічається збільшення вияву агресії, булінгу, аутсайдерства й цькування через неприйняття відмінностей. Відтак, постає необхідність виховання толерантних взаємин, які сприятимуть вільному розвитку кожного члена суспільства. Уже з дошкільного віку важливо навчити дитину жити в мирі і терпимості до різних людей, вірувань, позицій; формувати здатність відстоювати свої права й свободи, не порушуючи при цьому права і свободи інших; готовність до конструктивної взаємодії та взаєморозуміння з людьми, незалежно від їхніх поглядів і поведінки.

Життя людини серед інших людей проходить як суперечливий і динамічний процес, що вимагає від кожної особистості засвоєння реалій соціального та індивідуального існування, норм і правил духовного та матеріального співжиття відповідно до власних можливостей, переконань і рівня культури. Формуванню цих норм і правил сприяє художня дитяча література другої половини ХХ – початку ХХІ ст., оскільки художнє слово позитивно впливає не тільки на свідомість, а й на почуття і вчинки дитини, допомагає усвідомити людські взаємини, норми поведінки тощо.

Проаналізовані автором дисертаційні роботи, які присвячені темі дослідження, здебільшого охоплюють шкільний чи юнацький вік і лише опосередковано стосуються дошкільної освіти.

Дисертація виконана відповідно до науково-дослідної теми кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Формування цінностей особистості в європейському освітньому просторі: теорія та практика» (номер державної реєстрації 0113U001233), що є свідченням фундаментальності даної роботи. Тему дисертації затверджено Вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 2 від 20 жовтня 2015 року), узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових

досліджень з педагогічних і психологічних наук при НАПН України (протокол № 3 від 29 березня 2016 року).

Спираючись на вище окреслені позиції, можемо стверджувати, що обрана В.Б. Деленко тема «Українська дитяча література як засіб виховання толерантності у дітей дошкільного віку (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)» є актуальною, суспільно значущою для історії і теорії освіти. Дослідження є на часі і має беззаперечне теоретичне і практичне значення.

На основі ознайомлення із змістом дисертації та основних дослідницьких матеріалів, ми дійшли висновку щодо **найбільш суттєвих наукових результатів і нових фактів, одержаних дисертанткою.**

Дисертація характеризується належним рівнем наукової новизни, зокрема вперше в історико-педагогічній науці *здійснено* цілісне висвітлення виховного потенціалу української дитячої літератури з виховання толерантності у дітей дошкільного віку (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) з урахуванням сучасних викликів; *вивчено* стан досліджуваної проблеми; *визначено* етапи розвитку теорії і практики виховання толерантності у дітей дошкільного віку засобами української дитячої літератури другої половини ХХ – початку ХХІ ст.; *обґрунтовано* методи виховання толерантності у дітей дошкільного віку; *розкрито* значення прозових і поетичних творів досліджуваного періоду як засобів виховання толерантності в дітей дошкільного віку та специфіку цих творів; *з'ясовано* найбільш поширені типи інтолерантності у сучасних ЗДО; *окреслено* пріоритетні напрями роботи педагога з дошкільниками з метою виховання толерантності засобами дитячої художньої книги досліджуваного періоду; *уточнено* сутність понять «толерантність/інтолерантність» «рівні толерантності», «толерантні відносини», «виховання толерантності у дітей дошкільного віку», «комунікативне толерантне середовище ЗДО», «дитяча література», «література для дітей»; *конкретизовано* підходи до виховання толерантності у дошкільників; *удосконалено* методичний супровід виховання толерантності у дітей засобами дитячої літератури другої половини ХХ – початку ХХІ ст.; *подальшого розвитку набули* положення щодо підготовки педагогів до виховання толерантності у дітей дошкільного віку засобами прозових і віршованих текстів досліджуваного періоду з урахуванням суспільних викликів, а також їх використання у практиці післядипломної педагогічної освіти.

Висновки дисертаційної роботи логічні, переконливі й методологічно обґрунтовані.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується широким оглядом науково-педагогічних праць вітчизняних і зарубіжних дослідників (283 найменувань (із них 29 – іноземною мовою)) та результатами дослідження, здійсненого дисертанткою, і загалом не викликає сумнівів.

Мета дисертаційної роботи сформульована комплексно. Вона полягає у науково-теоретичному обґрунтуванні педагогічного потенціалу української

дитячої літератури другої половини ХХ – початку ХХІ ст., актуалізації історико-педагогічного досвіду виховання толерантності у дітей дошкільного віку.

Наукові положення, сформульовані в дисертації, є логічно-послідовними, переконливими, взаємозв'язаними й взаємозумовленими. Вони характеризуються високим рівнем методологічного обґрунтування, наукового узагальнення та всебічно висвітлюють досліджуване явище відповідно до мети наукового пошуку. Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів дослідження та його висновків зумовлені чітко визначеною методологічною стратегією й обґрунтованими теоретико-методологічними та методичними положеннями. Для виконання завдань дослідницького пошуку дисертанткою було використано оптимальний і достатній комплекс методів наукового пізнання.

У роботі обґрунтовано представлено наукові результати на всіх рівнях наукової новизни, які отримані у процесі наукового пошуку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні теоретичні положення, узагальнення й висновки, викладені в дисертації, можуть слугувати науковою основою для написання навчальних і методичних посібників, довідників з дошкільної педагогіки, розробці спецкурсів і спецсеминарів для студентів закладів вищої освіти.

Упровадження результатів дослідження, здійсненого В.Б. Деленко, підтверджується довідками трьох закладів вищої освіти, довідкою Комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» та довідкою закладу дошкільної освіти.

Підкреслимо широку географію проведеної апробації результатів дослідження на 15 міжнародних та 10 всеукраїнських науково-практичних конференціях і семінарах. Проміжні та кінцеві результати дослідження висвітлено у 16 публікаціях, з яких 5 статей – у наукових фахових виданнях України, 1 – у закордонному науковому виданні, 1 – методичний посібник і 9 – публікації у збірниках матеріалів конференцій.

На основі аналізу рукопису дисертації та автореферату, а також опублікованих наукових і науково-методичних праць В.Б. Деленко, ми доходимо висновку, що особистий науковий доробок дисертантки можна кваліфікувати як вагомий внесок у розвиток педагогічної науки.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

На нашу думку, результати дослідження, розроблені методичні рекомендації та матеріали доцільно використовувати науково-педагогічним працівникам ЗВО в процесі підготовки фахівців з дошкільного виховання, а розроблений В.Б. Деленко методичний посібник «Виховуємо толерантного дошкільника: ідеї для батьків та вихователів» може використовуватися педагогами у практичній роботі з дітьми у ЗДО та у процесі підготовки занять.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Аналіз дисертації В.Б. Деленко дає підстави стверджувати, що дослідницький апарат визначено коректно. Усі наукознавчі складники (об'єкт, предмет, мета, завдання) сформульовано грамотно та узгоджено, структура дисертації є методологічно

обґрунтованою й логічною. Дисертація і анотація написані й оформлені згідно з нормативними вимогами. Стиль викладу й аналізу проміжних і кінцевих результатів дослідження, наукових положень і висновків є обґрунтованим на теоретичному і методологічному рівнях. Композиційно робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків, що відображають процес та результати дослідження. Загальний обсяг дисертації становить 246 сторінки, основний текст викладено на 194 сторінках. Робота містить 5 таблиць і 10 рисунків (на 11 сторінках).

У вступі чітко обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми через відображення досліджуваної тематики у законодавчих та нормативних актах, аналіз наукових розвідок, логічно сформульованих суперечностей. Висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, методологічно правильно сформульовано мету, завдання, визначено об'єкт і предмет дослідження, розкрито його концептуальні положення та наукову новизну, охарактеризовано методи дослідницького пошуку та практичне значення одержаних результатів. Відображено інформаційні відомості про апробацію, впровадження результатів дослідження, публікації; конкретизовано особистий внесок у працях, написаних у співавторстві.

У першому розділі – «Теоретичні засади виховання толерантності у дітей дошкільного віку» – окреслено сутність основних понять дослідження, зокрема: ґрунтовно охарактеризовано поняття «толерантності» через аналіз визначень даного поняття у наукових розвідках вітчизняних та зарубіжних авторів; висвітлено різноманітні підходи до розуміння змісту поняття «толерантність» та на основі аналізу філософських, психологічних і педагогічних праць запропоновано власне визначення толерантності *як здатність до партнерства та співпраці, готовність сприймати навколишніх, не зважаючи на відмінності; терпимість до інших думок, вірувань і поведінки, визнання/прийняття різноманіття й рівності інших.*

Проаналізовано стан досліджуваної проблеми у педагогічній науці та практиці. На позитивну оцінку заслуговує опрацювання дисертанткою міжнародних та державних програм та документів з досліджуваного питання, наведення фактів про впровадження системи державних заходів з формування толерантності у різних країнах (Грузія, Париж с. 43-45.), (Німеччина с. 53) та розвиток цього питання в Україні через аналіз теоретичних засад виховання толерантності у дітей дошкільного віку на основі компетентнісного, гуманістичного, особистісно-орієнтованого, цілісного, педагогічного і психологічного підходів. Як висновок, дисертантом було виокремлено етапи розвитку теорії і практики виховання толерантності у дітей дошкільного віку (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.). Заслуговує схвалення і зв'язок аналізу досліджуваних дефініцій із сучасністю (с. 39-40), (с.132-133).

Основні положення першого розділу відображено в шести публікаціях здобувачки.

У другому розділі – «Зміст української літератури та її значення у вихованні толерантності у дітей дошкільного віку (друга половина ХХ –

початок ХХІ ст.) – здійснено аналіз тлумачення поняття «дитяча література» та визначено підходи в його означенні, представлено виховний потенціал української дитячої літератури для дітей дошкільного віку, конкретизовані методологічні підходи в тематичних дослідженнях дитячої літератури, укладено класифікацію визначень дитячої літератури, визначені тенденції та особливості розвитку української дитячої літератури другої половини ХХ – початку ХХІ століття, проаналізовано зміст прозових і віршованих творів як засобу виховання толерантності у дітей дошкільного віку.

Позитивне враження справляють представлені здобувачкою порівняльні характеристики української дитячої літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття та презентація сучасних українських авторів та їх творів. Дисертантом доведено, що українська література для дітей ХХІ століття характеризується значним теоретичним та жанровим різноманіттям, високим рівнем майстерності, що обумовлено логікою її розвитку в ХХ ст. Сучасна література для дітей ставить перед собою завдання не тільки розважати, а й виховувати морально-етичні якості у молодшого покоління, зокрема, виховувати толерантність та повагу до різних культур та національностей, увагу до проблем екології, соціальної нерівності, інклюзії тощо.

Заслуговує схвалення, що дисертантка торкнулася питання української періодики та українських видавництв, які друкують твори для дітей (с.127-130), це, в свою чергу привертає увагу громадськості на актуальність даної проблематики.

Основні положення другого розділу відображено в п'яти публікаціях здобувачки.

У третьому розділі – «Перспективи використання української дитячої літератури досліджуваного періоду для підвищення ефективності виховання толерантності у дітей дошкільного віку на сучасному етапі» – дослідниця сфокусувалася на результатах вивчення стану окресленої проблеми у практиці дошкільної освіти, розробленні методичних аспектів роботи з конкретними текстами на літературних заняттях у ЗДО та висвітленні перспективи впровадження ідей виховання толерантності у дошкільників засобами художньої дитячої літератури досліджуваного періоду. Беззаперечну практичну цінність становлять виокремлені дисертанткою пріоритетні напрями роботи педагога з дошкільниками з метою виховання толерантності засобами дитячої художньої книги.

Основні положення третього розділу відображено в трьох публікаціях здобувачки.

Загальні висновки дисертації є обґрунтованими, логічно зв'язаними із процесом поетапного виконання завдань і реалізації мети дослідження.

Зміст дисертації відзначається змістовою завершеністю, цілісністю, влучною аргументацією фактів. Заслуговує схвалення широка апробація результатів дослідження на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Повнота викладання результатів в опублікованих працях. Наукові положення, висновки й рекомендації, подані в дисертації, достатньо повно висвітлені в опублікованих працях здобувачки (14). Публікації В. Б. Деленко відображають усі основні положення дисертації та розкривають науковий зміст дисертації. Результати аналізу публікацій, свідчать, що всі вони носять конкретний і цілісний характер, містять чітку аргументацію і точне формулювання результатів дослідження.

Автореферат опонованої дисертації адекватно відповідає її змістові, відображає структуру, основні положення, результати та висновки і загалом дає цілісне уявлення про виконане дослідження.

Загалом дисертація В.Б. Деленко заслуговує на позитивну оцінку, проте вважаємо за доцільне висловити деякі **зауваження і побажання дискусійного характеру:**

1. У підрозділі 1.3. дисертантка ґрунтовно аналізує зміст Програми «Я у Світі» та парціальної програми з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей віком від 4 до 6–7 років «Вчимося жити разом», проте, дуже бігло згадує програму «Українське дошкілля» та зовсім не зупиняється на аналізі програм «Дитина» та «Впевнений старт» про які згадувала на с. 60. На наш погляд, доречно було б зробити порівняльний аналіз змісту даних програм, щодо виховання толерантності у дітей дошкільного віку.
2. Схвально оцінюючи зміст дисертаційного дослідження, доцільно було б більше уваги приділити аналізу дитячої літератури саме для дітей дошкільного віку (с.87-88). Вважаємо, що автор приділила забагато уваги зарубіжній літературі (с.87-89).
3. Вважаємо, що в підрозділі 3.1. (с. 143) авторці варто було б уточнити з яких саме регіонів України були зібрані відповіді анкет, на основі яких були зроблені відповідні висновки. Не зрозуміло, чи всі регіони були охоплені опитуванням?
4. Вважаємо, що робота значно виграла, якщо б авторка у підрозділі 3.2. більш чітко структурувала рекомендації щодо підвищення ефективності виховання толерантності у дітей дошкільного віку засобами української дитячої літератури.
5. У тексті дисертації мають місце окремі огріхи редакційного характеру. Не вважаємо за потрібне їх коментувати, оскільки завдання опонента полягає у ґрунтовному аналізі наукової суті проблеми дослідження.

Висловлені зауваження й побажання мають рекомендаційний характер і не знижують загальної високої оцінки опонованого дослідження.

Загальний висновок. Дисертація Деленко Валентини Богданівни «Українська дитяча література як засіб виховання толерантності у дітей дошкільного віку (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)», є самостійно виконаним і завершеним авторським науковим дослідженням. Актуальність теми, наукова новизна основних положень, висновків і пропозицій дисертаційної роботи, теоретичне, методологічне і практичне значення її,

відповідність «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013р. №567 (зі змінами, унесеними згідно з постановами КМ за № 656 від 19 серпня 2015р., №1159 від 30 грудня 2015р. та за № 567 від 27.07.2016), що є підставою для присудження Деленко Валентині Богданівні наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри дошкільної, початкової
та інклюзивної освіти Закарпатського інституту
післядипломної педагогічної освіти

Ганна РЕГО

Власноручний підпис Г.І. Реґо засвідчує
директор Закарпатського інституту
післядипломної педагогічної освіти



« »

2023 р.

Ярослав СИВОХОП

